

Сляды на зямлі

Галя прачнулася з прыкрым адчуваннем заўчасна патры-
вожанага сну.

Аднекуль знадворку ў ранішнюю цішыню пакоя ўрыва-
ліся магутныя, як выбухі, удары. Бух-бух-бух! — мерна і
гулка разлягалася за акном, і ад гэтых стукаў у пакой пад
расчыненай форткай уздрыгвалі дробныя лісткі герані.
Было яшчэ рана, сонца, узнімаючыся з-за дахаў, асвяціла
толькі верхня вокны трохпавярховай школы, што стаяла
цераз дарогу. Ніжэй на яе беленай сцяне ляжаў знаёмы
чень ад іх двухпавярховага драўлянага доміка — тры коміны,
тэлевізійная антэна і магутная верхавіна суседскага вяза.

Дзяўчына звычайна спала позна, ужо тыдзень яна была
адна ў гэтай гарадской кватэры і на ўласны густ ладзіла
ўсе свае справы. Бацькі не ўзялі яе з сабой на прыгарад-
ную дачу, бо яна мела пераэкзаменоўку па музыцы і таму,
як казала маці, была прывязана да фартэпіяна.

— Бух-бух-бух! — усё неслася знадворку, і Галя, струх-
нуўшы рэшткі сну, зацікаўленая, падскочыла да акна. За
цюлевай занавескай ляжаў завулак — неўпарадкованы
гарадскі закутак, бы канавамі, парэзаны з вясны засохлымі
каляінамі самазвалай. Улетку тут панаваў пыл, а ўвесень —
гразь; пасля таго як закончылася будаўніцтва школы, ма-
шыны ўжо не хадзілі, а пешаходы ў дажджлівия дні
пераадольвалі гразкія мясціны, трymаючыся за шчыкеціны
агарожы.

Цяпер тут рабілася нешта новае.

У нізінцы наўкос ад Галінага акна, на месцы самай
упартай лужыны, якая высыхала толькі ў сярэдзіне лета і
куды жыхары скідвалі рознае смецце, банкі, бутэлькі, бітую

цэглу,— у гэтым запаведніку хлапчуковых гульняў цяпер з'явіліся новыя людзі. Прыладжаны на камяннях, бы перакуленая задымленая прызма, стаяў там вялізны асфальтавы кацёл, пад якім незнаймы чалавек распальваў агонь, а другі —нейкі голы да пояса хлопец — шырока расставіўшы ногі, лупіў шлягаю ў закураны жалезны бок.

Галя адчыніла акно і незадаволена паморшчылася заспаным кірпатым тварам, — калі ён так будзе бухаць доўга, дык, відаць, і сёння не дужа дарвешся да музыкі. А папрактыкавацца як след было неабходна — заставаліся апошнія два дні, усе ж астатнія патрачаны на волі, якая выдараецца рэдка і заўжды так вабіць шаснаццацігадовую дзяўчыну, не надзеленую вялікімі абавязкамі.

Чароўная свежасць першых гадзін ранку лілася ў вокны рэшткамі застаялай начной прахалоды, роснай духмянасцю кветак з гародчыку, светлай вольнасцю шырокага пагоднага неба. Расхінуўшы гардзіны, Галя яшчэ раз агледзела завулак — над катлом, развязаючы наўкола гаркоту, ужо курыўшы шызы дымок, а рабочы адышоў у бок і выціраў рукавом твар. Гэта быў стары сухенькі чалавек з пільнымі вузенъкімі вачыма і маленъкай галавою, накрытай захапанаю кепкай-аладкай. Якіх паўхвіліны ён думаў аб чымсьці, зазірнуў у кацёл і сказаў маладому:

— Ну хопіць, ядрона рэпа.

Малады — невялічкі, ладна збіты крапак — паслушмяна апусціў шлягу і стаў, зморана аддыхваючыся, пабліскуваючы матавымі загарэлымі да рудога лapatкамі. Калі хлопец павярнуўся тварам да вокан, Галя аж войкнула ад здзіўлення — такі ён быў белы — і вочы, і зубы, а валасы і бровы, бы зайнелыя, аж свіцеліся на загарэлым смяшлівым твары. «Гэ, дзед Архіп і Лёнька», — чамусьці мільганула ў Галінай галаве, і яна засмяялася, нібы падгледзела што — патаемнае і сарамлівае. Адразу ёй стала чамусьці дурасліва і добра, знікла санлявасць і былая кароткая прыкрассць. Дзяўчына крутнулася ад акна і з зухаватай жававасцю пачала прыбірацца. Двумя ўдарамі Яна падбіла падушкі, страсла з коўдры заспане кацяня, са спрытнай нядбайнасцю захінула пасцель. Пасля з гэткай жа лёгкай рухавасцю

памылася, апранула паркалёвую, у сіні гарошак сукенку і, закідваючы перад люстэркам галаву, некалькімі ўзмахамі грэбеня прычасала кароткія валасы. «Усё», — сказала яна сабе і з налёту крутнулася на круглым фартэпіянным зэлдіку.

Трэба было іграць надакучлівия гамы.

Пальцы прызвычаена, самі сабой бегалі па клавішах, піяніна неахвотна выціскала скупыя разрозненія гукі, а Галя неўзабаве адчула, што ёй карціць другое — паглядзець у акно. Нейкі час яна стрымлівалася, прымушала сябе да музыкі, але ўрэшце зноў расхінула гардзіны і аддалася цікаўнасці.

Лёнька ўжо болей не стукаў той аглушальнаю шлягай, а разам з Архіпам цяпер займаўся новаю справай. Стоячы па абодвух баках катла, яны даўжэйнымі лапатамі нешта мяшалі ў ім. Гэта, відаць, было вельмі цяжка. Стары, падобны на жука ў сваёй зашмальцаўанай чорнай вопратцы, неяк па-маладому зухавата арудаваў лапатай. Напружваючыся з усіх сіл, ён уладарна падгінаў дзержанок пад сябе, пераварочваў у катле смалістую масу, крактаў ад напружання і задавальнення і паддзяўваў зноў. Малады з другога боку, мабыць з яшчэ большай заядласцю, рабіў тое ж самае, намагаючы болей рукамі. На яго загарэлай спіне ад вялікай натугі цвёрдымі жаўлакамі варушыліся мускулы.

— Пры-смылела, пры-кіпела, нада-ела — павярнісь! — прыпіываў стары, і Лёнька аж ззяючы бліскучым ад поту тварам, радасна варочаў дымнае чорнае месіва.

Міжвольна паддаючыся чароўнай сіле іх цяжкай працы, Галя ўжо забылася на свае абавязкі — ёй было хораша і забаўна тут, з вышыні другога паверха, назіраць за гэтymі па-шчырасці працавітымі вясёльымі людзьмі. Яна ўжо здагадалася, што яны вараць асфальт для вуліцы, і ў дзяўчыны разам з цікавасцю да іх справы з'явілася яшчэ і ўдзячнасць за клопаты, якія мелі дачыненне і да яе.

Над завулкам паволі ўзімалася сонца, вузелі цені пад сценамі, школа насупраць ужо ярка зіхацела шматаконным фасадам. Вуліца поўнілася гарачынёй, пыльнай сухіміенню і гарачым смалістым смуродам асфальту. З двароў

да незвычайнага відовішча пазбягаліся малыя на чале са сваім заўсягашнім завадатарам Ген'кам, унукам школьнага дворніка. Гэты пяцігадовы карапуз у вялікай вайсковай фуражцы з чорнай аколышкай адчуваў сябе ў працы, як рыба ў вадзе, і цяпер круціўся пад самымі нагамі Архіпа і Лёнькі, гатовы, здаецца, улезці з цікаўнасці ў самы кацёл.

Галія зусім ужо згубіла ахвоту да свайго занятку, ёй таксама хацелася туды, да дымлівага вогнішча, але яна сарамяжліва стрымлівала сябе. «Во, каб пайсці ў смалакуры,— гарэзна падумалася дзяўчыне. — Прыедуць — скажу маме: паступіла ў рабочыя. Бывай музыка. Ні табе гамаў, ні практиканняў... Ось будзе перапалох!»

Ад такое свавольнае думкі яна засмяялася і адышла ад акна. У глыбіні душы ўзнікла і тлела нейкае невыразнае жаданне, цъмянная незадаволенасць нечым, імкненне կудысыці да лепшага. Новыя пачуцці неслі неспакой, шчымлівую заклапочанасць, але ці было тое смуткам ці цъмянай радасцю, дзяўчына не ведала.

На фартэпіяна чакалі яе два дні разгорнутыя практиканні, ды Галія ўжо забылася на гамы, яе душэўная ўзрушанасць прасіла чагосьці іншага — вольнага і шырокага. Бяздумная і далёкая, яна кранула клавішы — пальцы самі собой натрапілі на дзівосныя такты любімага пракофеўскага «Вальса». Яна навучылася яго іграць даўно, яшчэ да музычнай школы, гэта быў яе любімы «твор для сябе», аднолькава блізкі ёй і ў гора, і ў радасць. Свежая, як ранак, мелодыя, поўная лірyzму і летуценнасці, закружыла яе і панесла на сваіх бяздумна-салодкіх хвалях...

Невядома, колькі іграва яна, многа ці мала — паўтарала з пачатку ў канец, асобна праігравала некаторыя мясціны, дзе-нідзе збівалася з рытму, парушаючы стыль, але гэта было нічога; яна прымала яго і з фальшывасцю — як умела. Урэшце, супакоеная і трошкі стомленая, дзяўчына падышла да акна. Праз занавеску яна кінула погляд у завулак — там былі адны хлапчукі. Яшчэ поўная зачарараванасці музыкай, Галія задуменна зазірнула ўніз і ўжо другі раз ледзьвье не войкнула. Вялікія сінія вочы з-пад высока ўзнятых бе-

лых броваў здзіўлена і заварожана глядзелі на яе знізу ўгару з-за шчыкецін іх агародчыка.

Яна спачатку спалохалася гэтага ўтрапёна га позірку, а затым сарамліва ўсміхнулася. А ён, усё яшчэ не варушачыся і трymаючыся абедзвюма рукамі ў вялікіх рукавіцах за канцы шчыкецін, чуць прыгадкрыўшы рот, усім сваім белабрысым бяxітрасным тварам уставіўся ў яе.

— Што... усё? — спытаўся ён, і лёгкі жаль адбіўся ў яго светлых вачах.

— Усё... А што? — сказала яна.

— Хіба... Хіба гэта ты?

Яна кіунула і прыкусіла губу.

— Ну кажы — так і паверу, — не верыў хлопец. — Мусіць, хто старэйшы?

— Ну што вы! — сказала Галія, абапіраючыся на падаконнік. — Вельмі нават дрэнна, з чаго дзівіцца!

Хлопец пазіраў на яе ўсё яшчэ недаверліва і трошкі зблінтэжана — відаць, ад нядыўняга ўражання, пасля зняўшы рукавіцу і паскроб белыя віхры на патыліцы.

— Тады малайчына, калі праўда... Мне б так навучыцца!..

— За чым жа стала, вучыся, — даляцела з-пад агародчыка, і тут толькі Галія заўважыла Архіпа; ён сядзеў на лаўцы пад кустом вяргніяў і разгортваў папяровы скрутак. Хлопец жа, безуважны да яго занятку, як стаяў, так і сеў проста на вуліцу, тварам да акна.

— А што, і навучуся, — задзірыста сказаў ён, апчаперыўшы калені і зірнуўшы ў акно прыжмураным ад сонца вокаам — здалося Галі — падміргнуў ёй.

— Ды ўжо ж, хвалілася каза, у хляве стоячы, — засмяяўся Архіп.

— А вось і не. Вы не ведаецце, а я ў вёсцы на гармоніку два гады граў.

— То гармонік, а то, брат, тонкі інструмент. Ігра ад ігры асобіцца, ядрана рэпа. На, лепш паснедай.

Ён расхінуў паперу, садраў з кефірнай бутэлькі срабрыстую галоўку, разламаў напалам батон і падаў Лёньку.

Хлопец няёмка паёрзаў, чамусыці ніякавата зірнуў на Галю ў акне, але ўзяў — далікатна і зважліва.

— Зараблю грошай — куплю баян, — абвясціў ён, адараўшы зубамі добры кавалак булкі. — І яшчэ ў школу паступлю. Без музыкі ў душы цесна.

Галя тым часам зусім ужо асвойталася з імі, гэты хлопец чамусьці нагадаў ёй суседскага Віцьку — наіўнага ласкавага пяцікласніка, і ёй стала добра. Лёнька старанна ўмінаў батон, ашчадна адпіваючы з бутэлькі, якую чакаў Архіп, а Галя, аблакаціўшыся на падаконнік, з усмешкай разглядала гэтага дзіўнага бялявага хлопца.

— Скажыце, а вы будзеце наш завулак асфальтаваць?

Лёнька ўзняў галаву, заўсміхаўся, таропка праглынуў кавалак і пацвердзіў:

— Да ўжо ж. Ад тупіка да самай вуліцы. Сто метраў загадаў брыгадзір... Да вечара — хоць трэсні.

Ён аддаў Архіпу паўбуэтелькі кефіру і ўзняўся, смешна расставіўшы ногі ў дашчэнту запэцканых штанах.

— Слухай, дзяўчо, пайграй яшчэ. Як гэта музыка завецца?

— Гэта «Вальс» Пракоф'ева, — сказала Галя, калупаючы падаконнік.— Толькі дарма вы, я зусім дрэнна іграю.

— Ну, дрэнна! Ты не нагаворвай на сябе,— усё смяяўся Лёнька.— Аж дух займае. Дац пайграй, га?

Галя засаромелася, адступіла ад акна і сумелася. Яна яшчэ не чула, каб людзі гэтак прасілі музыкі — і ў школе, і дома яна прывыкла, што музыку паважалі, слухалі і іграли, калі быў час, толькі ўслых ніхто не выказваў асаблівага ўзрушання ад яе. Шмат якія творы дзяўчына чула па радыё і ў выкананні маці, але ці, можа, таму, што прывыкла і страціла ўражанне навізны, ці, можа, ад бясконцых школьніх практикаванняў пераставала як след даражыць многім. «Кamu патрэбна такая самадзейнасць? — казаў часам бацька. — Музыка, як і ўсё, — прадмет цэнтралізаванага забеспячэння: ёсць радыё». Маці і дачка не згаджаліся, але і не пярэчылі — сапраўды, у нейкай меры бацька меў рацыю. І тут — гэты белабрысы асфальціроўшчык з яго просьбамі...

Галя падышла да фартэпіяна, пагартала ноты, падумала, што ў некаторых мясцінах яна была бездапаможнай няўмекай. Не, яна не можа псаваць гэтай дзіўснай музыкі,

яна зусім яшчэ дылетантка, часта фальшивіць або праста праглынае, змазвае трудныя часткі — ёй ужо даўно казала пра гэта і маці. Тое не так, тое не гэтак — гаварылі ёй штодзень, а гэты сказаў: дух займае. Але не, нельга ашукваць чалавека, які так шчыра аднёсся да яе майстэрства і перацаніў яе здольнасці. Нешта ў ёй прымусіла паставіцца да сябе стражэй, упершыню дзяйчына адчула сябе вінаватай за пераэкзаменоўку, пасаромелася за няўмельства, ёй хацелася ў нечым стаць вартай гэтых рабочых з іх нялёгка працай.

— Дык пайграеш, га? — чуўся за агародчыкам хлапечы голас, але яна ўжо не паказвалася ў акне. Прытаўшыся за занавескай, Галі моўчкі сачыла за імі,— як яны курылі, нешта ўпаўголаса перагаворваліся аб сваіх справах, потым старэйшы ўзняўся, і яны пайшлі да катла. Лёнька азірнуўся на акно, і тады яна, засмуткаваўшы невядома чаго, уздыхнула.

...З паўдня Архіп і Лёнька пачалі асфальтаваць тратуары. На вузкай палосцы ля плота Архіп разгарнуў прывезены самазвалам пясок, а Лёнька, зухавата падхапіўшы жалезную тачку, пачаў вазіць дымны смярдзючы асфальт. Гэта было, пэўна, нялёгка: на грудзях і руках хлопца напружваліся мускулы, спіна макрэла ад поту, але сам ён заставаўся па-ранейшаму вёрткі, вясёлы, нібы прыемней за гэту работу нічога не ведаў у жыцці. Варта было паглядзець, як ён, вывернуўшы пры плоце дымную кучу асфальту, бягом гнаў перад сабой тачку, поўнячы вуліцу шумам і грукатам, як спрытна варочаў у катле вялікай лапатай і з якой зачараўванасцю бегала за ім галапузая басоногая блазнота, каб пераканацца, што гэтая праца для хлопца была прыемнай і звыклай.

Галі шырока расхінула гардзіны, каб бачыць увесь заходзіць, і то сядзела на падаконніку, то бязмэтна тупала ля акна. Яна ўжо не іграла болей, прыціхла, бы злоўленая мышаня, увесь час адчуваючы насцярожаную хлопцову ўвагу да акна. Пасля яна старанней прыбрала ў пакоі, перагарнула свае ноты, якія цяпер чамусыці набылі новы, куды больш аначны сэнс.

Тым часам завулак мяняў ablіčcha.

Архіп хутка разгортваў лапатай рыхлыя кучкі асфальту, затым кароценькай дошчачкай спрытна разгладжваў яго па зямлі. Уздоўж плота марудна, але няспынна расла-даўжэла свежая, чорная і не астылая яшчэ пад спякотным сонцам палоса тратуара. Хлапчуکі з дворнікамі завада-тарам у вайсковай фуражцы ўсё штурхаліся ля Архіпа, ледзь не наступаючы яму на руکі, а ён не сварыўся, толькі нешта жартаваў з ім і сачыў, каб тыя не ступалі на мяккі яшчэ асфальт. Галя зайдросціла ім, гэтым падшывальцам, яна таксама хацела быць там, паспрабаваць самае тae нялёгкай і важнае працы, але пасля размовы з хлощам сарамлівасць утрымлівала яе. Каб не губляць марна часу, яна ўзяла падручнік, прыладзілася на падаконніку і так, не адрываючыся ад падзеяў у завулку, спасцігала недацэнене раней мастацтва музыки.

Архіп і Лёнька працавалі заўзята — смылілі ў завулку дымам, палілі кацёл вялікім і малым агнём, слалі і слалі пры плоце чорную стужку асфальту.

...Надвячоркам, калі спякотнае сонца ў бясхмарным небе кранулася даху школы, ўсё было скончана. Пад катлом засталася шэрэга грудка попелу, Лёнька сабраў у кучу ўесь іх закураны інструмент, выцер аб штаны страшэнна за-пэцканыя далоні. Архіп узяў з-пад плота несамавіты свой пінжак, яны закурылі напаследак, і Лёнька ўзняў голаў да яе акна.

— Ну, дзякую за музыку. Вучыся — на канцэрт слухаць прыйдзем, — гукнуў ён, заўсіміхаўся і памахаў рукою. Твар яго быў ужо зусім чорны, абсмылены, а зубы, вочы і віхры валасоў таму здаваліся яшчэ святлейшыя.

Яна зразумела, што гэта развітанне, і дзяйчыне стала чагосьці нясцерпна шкада. Не адказваючы юнаку, Галя кінулася ў дзвёры, па парэнчах ссунулася ўніз, ускочыла ў агародчык і пачала таропка рваць свае ўсё лета гадаваныя вяргіні. Яна рвала кветкі з лісцем, са сцябламі і галінамі — нарвала цэлы ахапак, спяшаючыся і баючыся спазніцца, адчуваючы, што мінаецца зараз нешта незвычайнае, не-паўторнае і вельмі важнае.

Праз якую хвіліну, калі дзяўчына выскачыла з агародчыка, тыя двое людзей зморанай хадою працаўнікоў выходзілі з завулка на вуліцу. Яны ішлі няспешна — Архіп у накінутай на плечы світцы, Лёнька ў аблезлай майцы, туга напятай на яго дужай спіне. Асфальціроўшчыкі нават не азірнуліся назад, дзе з апушчаным букетам ярка-чырвоных вяргіняў разгублена стаяла дзяўчына і ляжаў аздоблены і ўпакаваны іх працай завулак. Бы дзве закапцелыя парныя лыжы, пралеглі абапал дарогі зманлівага, чысценікія, блішчастыя тратуары.

А завулак працягваў жыць сваім прывычным жыццём. Па зацвярдзелым ужо асфальце наслася басаногая вулічная драбнота — Колі, Васі, Пеці, Ігарочки, Людкі, Ленкі і, як заўсёды, наперадзе ёсіх — дворнікаў Генька ў насунутай на пераносце фуражцы.

— След, след, глядзі след! — закрычаў ён, раптам спатыкнуўшыся на ўскрайку чорнае паласы. — След застаўся, глядзі! Во!

Да яго навыперадкі, падаючы і разбіваючы з лёту насы, кінуліся малыя, а Галі задуменна стаяла, пазіраючы на іх мітусню і не могуучы перадолець у сабе невыразную салодкую журботу.

«Сляды на зямлі! Як гэта важна — сляды на зямлі!» — думала яна, адчуваючы нейкі незразумелы яшчэ, але дарагі ёй след у сваёй душы, які пакінуў і пайшоў, не азірнуўшыся, той белабрысі працавіты хлопец з ёю выдуманым імем — Лёнька.

1959 г.